

Eidsivating lagmannsrett - LE-2014-97354

Instans	Eidsivating lagmannsrett - Dom
Dato	2015-01-26
Publisert	LE-2014-97354
Stikkord	Miljørett. Forurensingsloven § 78 første ledd bokstav a jf. § 7 første ledd jf. strl § 48 a, og forurensningsloven § 78 første ledd bokstav b, jf. internkontrollforskriften § 10, jf. § 4, jf. § 5 nr. 6 og 7
Sammendrag	Et kommunalt eid avløpsselskap ble etter utslipp av nesten 31.000 kubikkmeter råkloakk frifunnet for tiltale om ulovlig forurensning. Selskapet hadde ikke opptrådt utaktsomt. Dissens 4-3. Men selskapet ble dømt til å betale 50.000 kroner i bot for brudd på interkontrollforskriften.
Saksgang	Hedemarken tingrett THEDM-2014-33486 - Eidsivating lagmannsrett LE-2014-97354 (14-097354AST-ELAG).
Parter	Økokrim (politiadvokat Inge Svæe-Grotli) mot Hias Iks (advokat Pål Johnsrud).
Forfatter	Lagdommer Ørnulf Røhnebak, lagdommer Bjørn Eirik Hansen, lagdommer Johannes Høy. Meddommere: Rådgiver Kristin Margarete Johnsen, lærer Arne Arnesen, landskapsarkitekt Per Anders Rundfloen, rådgiver Kari Olsen.

Saken gjelder foretaksstraff for uaktsom overtredelse av forurensingsloven.

Selskapet Hias IKS, org. nr. 947 293 265, ble 20. februar 2013 ilagt et forelegg på 750.000 kroner av Politimesteren i Hedmark for overtredelse av:

I *Forurensningsloven § 78 første ledd bokstav a jf § 7 første ledd, jf. strl § 48a*

for å ha hatt, gjort eller satt i verk noe som kan medføre fare for forurensning, uten at det er lovlig etter §§ 8 eller 9, eller tillatt etter § 11

Når et straffebud er overtrådt av noen som har handlet på vegne av et foretak, kan foretaket straffes.

Grunnlag:

I perioden mellom torsdag 15. mars 2012 ca kl. 10.00 og mandag 19. mars 2012 ca kl 0940, ved selskapets renseanlegg i Sandvikavegen 136 i Stange, gikk det tilsammen 30883 kubikkmeter kloakk via selskapets ledningsnett og ut i Mjøsa uten at denne ble rensert og behandlet i samsvar med de fastsatte kriterier. Det ble dermed tilført organisk materiale, næringssalter og smittestoffer til Mjøsa. Ingen av de eksisterende arbeidsrutiner og sikkerhetsbarrierer som anlegget og selskapet hadde, forhindrede eller avdekket utslippet i perioden. En teknisk feil ved trykkmåleren i kum nr 5 medførte at den ordinære tilførsel av kloakk til renseanlegget ble stoppet og i stedet ble ledet til overløp, samt at alarmfunksjonen ved overløpet ikke fungerte. Anleggets driftskontrollanlegg var i deler av perioden satt ut av drift grunnet testing, og ved igangsetting etter testing ble det ikke kontrollert at anlegget fanget opp signaler om tilstanden på korrekt måte. Videre oppdaget ikke selskapets ansatte at det var feil ved anleggets virkemåte ved tilsammen 4 manuelle kontroller i den perioden utslipp foregikk. Utslippet av kloakk førte til forurensning i Mjøsa. Mjøsa er drikkevannskilde for omlag 80000 personer samt vannkilde for et betydelig antall bedrifter, samt at det foregår utstrakt bruk av Mjøsa til rekreasjonsformål.

II *Forurensningsloven § 78 første ledd bokstav b jf § 52 b jf internkontrollforskriften av 6. desember 1996 § 4 første ledd, jf. strl § 48a*

for å ha unnlatt å treffe tiltak som han er pliktig til, ved bestemmelsen om at den som er ansvarlig for virksomheten skal sørge for at det innføres og utøves internkontroll i virksomheten

Når et straffebud er overtrådt av noen som har handlet på vegne av et foretak, kan foretaket straffes.

Grunnlag:

Ved tid og på sted som beskrevet under post I forholdt selskapet og dets ansatte seg som der beskrevet. Videre hadde ikke selskapet planlagt og/eller gjennomført rutinemessig vedlikehold av trykkmåleren og røret der trykkmåleren var innmontert. I kum nr 5 var nivåvippe underlagt et årlig vedlikeholdsprogram, men faktisk kontroll og vedlikehold hadde ikke skjedd siden 29. april 2010.

Hias IKS (heretter Hias) vedtok ikke forelegget, og saken ble oversendt Hedmarken tingrett for pådømmelse. Tingretten avsa dom i saken 16. mai 2014 med slik slutning:

1. Hias Iks frifinnes.
2. Hias Iks tilkjennes ikke saksomkostninger.

Tingretten kom til at de objektive og subjektive vilkårene for straff forelå for begge tiltalepostene, men frifant for straff under henvisning til skjønsmessig kompetanse etter straffeloven § 48 b.

Påtalemyndigheten v/Hedmark og Oppland statsadvokatembeter har i rett tid anket over lovanvendelsen under straffespørsmålet. Hias har erklært aksessorisk motanke. Motanken gjelder bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet. Lagmannsretten besluttet 5. august 2014 å henvise begge ankene til ankebehandling.

Økokrim meddelte 3. september 2014 at de hadde overtatt saken for videre irettføring og aktorering.

Ankeforhandling ble holdt i Hamar tinghus 14. til 16. januar 2015. Administrerende direktør i Hias, Morten Finborud, møtte på vegne av selskapet, og han forklarte seg. Selskapet erkjente ikke straffeskyld. Det ble hørt 15 vitner, herav 2 per telefon. Under forhandlingenes andre dag var retten på befaring ved Hias' renseanlegg på Nordsveodden i Stange kommune. Øvrig bevisføring følger av rettsboka

Under forhandlingenes første dag foretok møtende aktor, politiadvokat Svæ-Grotli, noen mindre opprettinger i det faktiske grunnlaget i tiltalens post I, jf. straffeprosessloven § 254 tredje ledd. Det ble ikke reist innsigelser mot dette. Grunnlaget lyder etter dette slik, med endringene i kursiv:

Grunnlag:

I perioden mellom torsdag 15. mars 2012 ca kl. 10.00 og mandag 19. mars 2012 ca kl 0940, ved selskapets renseanlegg i Sandvikavegen 136 i Stange, gikk det tilsammen 30883 kubikkmeter kloakk via selskapets ledningsnett og ut i Mjøsa uten at denne ble rensset og behandlet i samsvar med de fastsatte kriterier. Det ble dermed tilført organisk materiale, næringsalter og smittestoffer til Mjøsa. Ingen av de eksisterende arbeidsrutiner og sikkerhetsbarrierer som anlegget og selskapet hadde, forhindret eller avdekket utslippet i perioden. En teknisk feil ved trykkmåleren *tilknyttet renseanleggets inntaksluke, medførte oppstuvning av den ordinære tilførsel av kloakk til renseanlegget i avløpsledningen mellom kum 5 og renseanleggets inntaksluke og kloakk i stedet ble ledet til overløp i kum 5*, samt at alarmfunksjonen ved overløpet ikke fungerte. Anleggets driftskontrollanlegg var i deler av perioden satt ut av drift grunnet testing, og ved igangsetting etter testing ble det ikke kontrollert at anlegget fanget opp signaler om tilstanden på korrekt måte. Videre oppdaget ikke selskapets ansatte at det var feil ved anleggets virkemåte ved tilsammen 4 manuelle kontroller i den perioden utslipp foregikk. Utslippet av kloakk førte til forurensning i Mjøsa. Mjøsa er drikkevannskilde for omlag 80000 personer samt vannkilde for et betydelig antall bedrifter, samt at det foregår utstrakt bruk av Mjøsa til rekreasjonsformål.

Aktor la ned slik *påstand*:

1. Hias IKS dømmes for overtredelse av forurensingsloven § 78 første ledd bokstav a, jf. § 7 første ledd, jf. straffeloven § 48 a og forurensingsloven § 78 første ledd bokstav b, jf. § 52 b, jf. internkontrollforskriften av 6. desember 1996 § 4 første ledd, jf. straffeloven § 48 a i henhold til tiltalebeslutningen til en bot stor 1 000 000 - enmillion - kroner.
2. Hias IKS betaler sakens omkostninger for tingretten og etter rettens skjønn for lagmannsretten, med et samlet beløp 50 000 - femtitusen - kroner.

Forsvarer la ned slik påstand:

1. Hias IKS frifinnes.
2. Hias IKS tilkjennes saksomkostninger for tingretten.

Lagmannsrettens syn på saken:

Lagmannsretten legger følgende faktum til grunn som bevist:

Om Hias IKS

Det interkommunale selskapet Hias, som eies av kommunen Hamar, Ringsaker, Stange og Løten, ble etablert i 1974 i forbindelse med Mjøs-aksjonen. Selskapets opprinnelige formål var å ta hånd om avløpsvatn (sanitært og industrielt avløpsvatn og overvatn) fra næringsliv og husholdninger, men selskapet har i dag også virksomhet innen vannforsyning og renovasjon.

Lagmannsretten legger til grunn at norske kommuner ikke er lovpålagt å drifte anlegg for innsamling og rensing av avløpsvatn, men at dette forutsetningsvis regnes som en kommunal oppgave. Det vises til merknadene til forurensingsloven § 24 i Ot.prp.nr.11 (1979-1980) side 129:

Flere høringsinstanser, bl.a. Fylkesmannen i Hordaland, Vestfold fylkeskommune og NTH har vært inne på at kommunen bør stå ansvarlig for alle avløpsanlegg, fordi det kun er kommunen som har tilstrekkelig kvalifisert personell til å drive slike anlegg. Departementet har vurdert dette, men har kommet til at kommunene ikke bør pålegges et så omfattende ansvar i lovs form. Departementet mener at dette bør reguleres gjennom utslippstillatelser. Utbygging av anlegg for sanitært avløpsvann bør i utgangspunktet være en offentlig oppgave. Tillatelse til private anlegg bør bare unntaksvis gis, og det må da være en selvfølgelig forutsetning at hensynet til drift og vedlikehold er tilstrekkelig sikret. Dette er også den praksis som følges i dag, forsåvidt det ikke gjelder enkeltanlegg i spredt bebyggelse.

Lagmannsretten har merket seg at Hias har gjort gjeldende at virksomheten ikke er en aktivitet som skaper forurensing, men tvert om er en aktivitet med det ene formål å unngå forurensing som ellers ville ha funnet sted.

Virksomheten i avløpsdelen i Hias skal drives til selvkost. Det innebærer at om det for ett driftsår er innkrevd mer i avgift enn det som er brukt til drift, vedlikehold og nyinvesteringer etc., vil enten avgiften reduseres året etter eller investeringene økes. Det utbetales ikke utbytte til eierne. På bakgrunn av forklaringene til administrerende direktør Finborud og tidligere styreleder Kristin Malonæs, legger lagmannsretten til grunn at selskapets eiere, under henvisning til at den kommunale kloakkavgiften ikke må øke for mye, aldri har sagt nei til foreslåtte investeringer. Samtidig finner lagmannsretten det sannsynlig at Hias sjøl i sine investerings- og vedlikeholdsplaner er klar over at det er politisk grenser for hvilke kostnader som vil bli akseptert.

Avløpsvatn fra ca 55.000 personer samt fra offentlig og privat virksomhet, ledes via avløpsledninger fram til Hias sitt rensenanlegg. Den enkelte kommune har ansvar for sitt forgreinede avløpsnett fram til levering til Hias' ledningsnett. Hias har ca 48 kilometer overføringsledninger, herunder flere sjøledninger, 9 pumpestasjoner, 6 målestasjoner og i alt 120 kummer.

Utslipp i 2009

I april 2009 gikk det hull på en overføringsledning av støpejern (sjøledning) mellom Tjuvholmen pumpestasjon, Hamar, og kum 9 i Sandvika, Stange. Det gikk 47 timer før lekkasjen ble stanset og det er beregnet at om lag 25.000 kubikkmeter avløpsvatn rant urensset ut i Mjøsa. Utslippet medførte ikke politianmeldelse. Blant annet som følge av utslippet foretok Hias en tilstandsundersøkelse av hele ledningsnettet, la en saneringsplan og vurderte risiko for lekkasje eller havari ved hvert ledningstrekk.

Fylkesmannen i Hedmark, Miljøvern avdelingen, uttalte etter inspeksjon 13. september 2011 følgende:

Saneringsplanen og risikovurderingen synes å gi Hias god kunnskap og oversikt over ledningsnettets tilstand og behov for tiltak. Vurderingene avdekker ikke uventede store eller alvorlige risikoforhold. Fylkesmannen har ingen merknader til tiltaksplanen. Denne synes å sikre vedlikehold og fornyelse av ledningsnettet på en forsvarlig og tilstrekkelig måte.

Utslippet i 2012

Alle Hias' overføringsledninger ender i kum 5, som ligger på et jorde noen hundre meter oppstrøms rensenanlegget. På det tidspunktet saken gjelder i 2012 kom det inn to overføringsledninger i kum 5 - i dag er dette utvidet til tre.

Fra kum 5 går det to rør: Et hovedrør - med diameter ca 1 meter - som går inn i renseanlegget, og et «overløp» med inntak høyere opp i kummen. Dersom det kommer større mengder avløpsvatn inn i kum 5 enn det som hovedledningen inn i renseanlegget kan ta unna, vil vannstanden i kummen stige, og til slutt vil urensset avløpsvatn renne ut gjennom overløpet. Overløpsledningen fører rett ut Mjøsa, med utløp 250 meter fra land på 15 meters dyp. Utløp fra renseanlegget, av rensset vatn, er koblet til samme ledning, slik at det som slippes ut i Mjøsa er fortynt sammenliknet med det som renner over i kum 5.

Tilsvarende overløp/overløpsledninger finnes som en sikkerhet ved alle pumpestasjoner, målestasjoner og kummer der det er risiko for at det vil kunne renne inn mer enn det som kan renne ut via det ordinære utløpet. Risikoen for overløp er særlig knyttet til store nedbørmengder og snøsmelting. Uten overløpsledninger fra disse stedene, ville urensset avløpsvatn gått over kanten på kummene og rent ukontrollert ut i nærmiljøet.

For en beskrivelse av hva som skjedde over fem dager i mars 2012 - i nesten 96 timer - siteres, med noen redigerte utelatelser, fra tingrettens dom, jf. straffeprosessloven § 41 tredje ledd:

I perioden fra torsdag 15.03.2012 ca. kl. 1000 til mandag 19.03.2012 ca. kl. 0940 skjedde det et utslipp av urensset kloakk fra Hias Iks (i det etterfølgende benevnt Hias) sitt avløpssamband til Mjøsa. Utslipet skjedde fra det som benevnes som kum 5. Dette er en samle-kum noen hundre meter før innløpet til Hias` renseanlegg i Sandvika i Ottestad. Fra denne kummen går det to ledninger, én inn til renseanlegget og én overløpsledning ut i Mjøsa.

Det er altså opplyst at utslippet startet ca. kl. 1000 den 15.03.2012. Utslipet ble avdekket gjennom en manuell inspeksjon av kum 5 ca. kl. 0940 den 19.03.2012. Denne inspeksjonen var en del av arbeid med akkreditert prøvetaking angjeldende mandag formiddag. Utslipet ble stanset kort tid etter at det ble avdekket. Hias har beregnet at det i den angitte perioden gikk vel 30.000 m³ urensset kloakk ut i Mjøsa. Det er ikke uenighet om det som her er angitt med hensyn til tidsrom og mengde, og retten legger dette til grunn.

..(..)..

Ut fra bevisføringen legger retten til grunn at primærårsaken til den omhandlede hendelsen var at en trykkmåler ved inntaket til renseanlegget ikke fungerte som den skulle. Det er, slik retten oppfatter det, ikke noen uenighet knyttet til dette. Retten legger til grunn at omtalte trykkmåler er en komponent som ikke er gjenstand for noen form for vedlikehold. Det er opplyst at den med hensyn til virkemåte kan sammenlignes med en lypære. Enten virker den, eller så virker den ikke. Hvis angjeldende trykkmåler slutter å virke, skal det automatisk føre til at luken inn til renseanlegget lukkes. Det er anført, og legges til grunn av retten, at en slik total lukking av angjeldende luke vil bli oppdaget relativt raskt.

Det som skjedde i det konkrete tilfellet var at omtalte trykkmåler verken virket som den skulle, eller koblet helt ut. Den ble på sett og vis stående og gløde, og ga et feil signal til inntaksluken. Resultatet var at inntaksluken lukket seg delvis. Den åpning luken ble stående med, var innenfor det som angis som normalen. ..(..)..

Som følge av at inntaksluken lukket seg delvis, hopet det seg opp kloakk på utsiden av luken. Dette førte til at nivået i omtalte kum 5 steg. Når dette er kommet så høyt at nivået kommer opp til overløpsledningen som fører ut i Mjøsa, vil urensset kloakk gå rett ut i Mjøsa. Når slikt overløp skjer, skal det resultere i et signal / en alarm til vakthavende operatør. Den nivåvippen i kum 5 som skulle gitt denne alarmen var imidlertid ute av funksjon på grunn av et strømledningsbrudd. Man mottok altså ingen alarm slik man skulle, og overløpet ble først avdekket gjennom en manuell inspeksjon av kum 5 på formiddagen mandag den 19.03.2012, jfr. også ovenfor, første avsnitt på side 4.

Etter internkontrollrutinene skulle det foretas vedlikehold av angjeldende kum én gang årlig. Vedlikeholdet som etter planen skulle vært gjort sommeren 2011 ble ikke gjennomført. Bakgrunnen for dette var at ekstraordinære forhold, bl.a. en langvarig flom i Mjøsa, gjorde at det ble foretatt omprioriteringer. Vedlikeholdet som var planlagt i kum 5 ble således forskjøvet ett år. Man vet ikke når strømledningsbruddet, som altså førte til at det ikke ble gitt signal om overløpet til Mjøsa, oppsto. ..(..).. Retten mener angjeldende kum må anses som et sentralt og også kritisk punkt. Dersom noe går galt i denne kummen, vil det fort resultere i utslipp av urensset kloakk til Mjøsa.

Lagmannsretten legger til at den inspeksjonen som fant sted i kum 5 mandag 19. mars 2012 ikke hadde noe med mistanke om overløp å gjøre. Uten denne tilfeldige inspeksjonen er det ukjent hvor lenge det ville gått før utslippet av andre grunner ville blitt oppdaget.

Det er fra Hias opplyst at den reduserte åpningen i innløpsluka - fordi trykkmåleren «låste seg» - medførte at mengden avløpsvatn inn i renseanlegget ca kl 10.00 torsdag 15. mars 2012 brått sank fra ca 330 liter i sekundet til 170 liter i sekundet. I forbindelse med testing av nytt driftsovervåkingssystem ble det daværende overvåkingssystemet (FactoryLink) slått av kl 12.30. Oppstuvning oppstrøms luka ga økt hydraulisk trykk, slik at mengde avløpsvatn inn kl 12.30 var 270 liter per sekund, og dette forble det maksimale inntaket helt fram til uhellet ble avdekket.

Lukas reduserte åpning var tilstrekkelig til å ta unna det avløpsvatnet som kom om natta, men ikke nok til å ta unna de faktiske mengdene på dagtid. Ifølge Hias tapte man i løpet av de ca 96 timene uhellet varte, ca 14,2 prosent av tilført mengde avløpsvatn. Resten ble rensset. Det forhold at alt avløpsvatn i enkelte perioder kunne tas unna, medførte at de trendkurvene som ble vist på en skjerm i kontrollrommet, fortsatt viste fluktuasjoner, dvs. at ulike mengder kom inn i anlegget gjennom døgnet, og med variasjon mellom helg og hverdag.

Hias har anført at fordi ca 99 prosent av avløpsvatnet er vatn, var det reelt sett under 10 tonn med organisk materiale som rant ut i Mjøsa, og av dette ca 100 kilo fosfor, som er det forurensende stoffet som er mest kritisk i Mjøsa. Etter utslippskonsesjonen skal konsentrasjonen av fosfor, oppgitt som milligram per liter, ligge på under 0,4 mg. Renseanlegget klarte i 2012 å redusere konsentrasjon til 0,29 mg, og ifølge Hias utgjør differansen mellom konsesjonskravet og faktisk oppnåelse at resipienten, Mjøsa, ble spart for ca 900 kg fosfor.

Forurensningskonsesjonen

Hias har tillatelse til forurensing etter forurensingsloven § 6, jf. § 11 og § 16. Gjeldende konsesjon er fra 5. januar 2007, gitt av Fylkesmannen i Hedmark. Denne konsesjonen viser på enkelte punkter tilbake til den eldre konsesjonen fra 1. februar 1993, og det er derfor nødvendig å sitere to punkter fra denne. Punktene står under overskriften «krav til transportsystemet»:

- 1.1 Oppstår det feil på transportsystemet som medfører betydelige forurensningsutslipp, skal helsemyndighetene og fylkesmannen varsles snarest mulig. Feil som medfører utslipp av råkloakk skal utbedres innen 24 timer etter at feilen oppstod.
- 1.1 Virkningsgraden for HIAS's oppsamlingssystem skal være minst 99 %, dvs. maksimalt 1 % tap. Tap via overløp skal registreres. Virkningsgrad og forurensningstap skal beregnes med totalt fosfor som måleparameter.

I den gjeldende konsesjonen er det i oversendelsesbrevet sagt følgende om forholdet mellom disse eldre kravene og den nye tillatelsen:

Forskriftens [forurensningsforskriften] §§ 14-5, 14-9 og 14-14 erstatter gjeldende tillatelsens krav til avløpsnett, overvåkning, utforming og drift av renseanlegg, prøvetaking, analyse, vurdering av analyseresultater og varsling av avvik fra rensekrav. Den nye tillatelsen inneholder en sammenstilling av de bestemmelsene i den gamle tillatelsen som ikke oppheves og erstattes av forskriftskrav.

I det gjeldende konsesjonsdokumentet, under «krav til transportsystemet og avløpsnettets funksjon», er dette framstilt slik:

Krav til utforming, drift og vedlikehold av avløpsnettet følger av forurensningsforskriftens § 14-6.

Forskriften setter ikke funksjonskrav til avløpsnettet. Følgende krav i selskapets utslippstillatelse av 01.02.1993 gjelder fortsatt:

3. Samlet utslipp og tap via overløp skal maksimalt utgjøre 2 % av tilført mengde på årsbasis.
4. Feil og driftsstanser som medfører utslipp av råkloakk skal utbedres så raskt som mulig og senest innen 24 timer. Utslipp via overløp på nettet og i pumpestasjoner skal varsles til driftssentral, vakt e.l.

Av gjeldende konsesjonen følger videre, under overskriften «generelt» bl.a.:

Avløpsanleggene skal drives optimalt innenfor anerkjente kostnadseffektive rammer. Utslippene skal reduseres til et minimum. ..(..).

Anleggene skal drives, vedlikeholdes og fornyes i et langsiktig perspektiv, slik at forventet funksjon og ytelse opprettholdes gjennom anleggets levetid. Rutiner for drift og vedlikehold skal nedfelles i selskapets internkontroll

Internkontrollen skal også beskrive kartlegging og vurderinger av risiko for akutt forurensning og annen uønsket påvirkning på ytre miljø, samt forebyggende tiltak for å minimalisere risikofaktorene.

Tiltalens post I

Lagmannsretten tar først stilling til om utslippet 15. til 19. mars 2012 objektivt var i strid med konsesjonen. Hias har gjort gjeldende at deres samlede utslipp i løpet av 2012, inkludert overløpet i mars, lå langt under de angitt 2 prosent. Hias har oppgitt at samlet overløp (tap fra transportsystemet) i 2012 lå på om lag 0,46 prosent, omtrent tilsvarende det man oppnådde også i årene før og etter. Dette er ikke bestridt av påtalemyndigheten, og lagmannsretten legger dette tallet til grunn. Det er videre anført fra Hias at utslippet ble stanset umiddelbart etter at det ble oppdaget, og derfor godt innenfor den angitte frist på 24 timer.

Spørsmålet om det foreligger en overtredelse av konsesjonen vil bero på en tolkning av konsesjonsdokumentene. Fra påtalemyndigheten er det anført at det må skilles mellom «driftsoverløp» og «nødoverløp», og at grensa på 2 prosent kun gjelder det første. Driftsoverløp er angitt å være overløp som skjer i forbindelse med unormalt store vannmengder ved nedbør og/eller snøsmelting. Overløp som skjer på grunn av tekniske feil - som her - er derimot ikke omfattet, og vil derfor alltid være ulovlige. Aktoratet har for denne forståelsen bl.a. vist til forklaringen fra sjefingeniør Terje Farestveit, Miljødirektoratet, og den veilederen for behandling av utslippstillatelser til kommunale avløpsanlegg som direktoratet har utgitt, datert 19. juni 2014. I veilederen skilles det mellom drifts- og nødoverløp.

Lagmannsretten har ikke grunnlag for å bestride at dette skillet kan være i ferd med å bli tatt i bruk i de konsesjonene som nå tildeles, men dette skillet finnes ikke eksplisitt i Hias' konsesjon fra 1993 eller i konsesjonen fra 2007. Skillet finnes heller ikke i forurensningsforskriften § 14-5 om avløpsnett. Lagmannsretten kan heller ikke se at dette skillet finnes underforstått i konsesjonen. Konsesjonen viser til «samlet utslipp og tap via overløp», uten nærmere avgrensninger eller unntak. Det kan i tillegg tilføyes at den saksbehandleren hos Fylkesmannen i Hedmark som har medundertegnet konsesjonen, senioringeniør Steinar Østlie, i sin forklaring for lagmannsretten opplyste at han la til grunn at prosenttaket omfattet alle utslipp i forbindelse med overløp, uavhengig av årsak. Både avgiver og mottaker av konsesjonen har følgelig hatt samme oppfatning. Det kan ikke da være rom for å legge til grunn en annen oppfatning, uten noe grunnlag i teksten.

Påtalemyndigheten har anført at uansett forståelsen av 2-prosentskravets virkeområde, vil dette overstyres av forbudet mot forurensning i forurensningsloven § 7, i det en forurensningstillatelse uansett ikke gir rett til forurensning som skyldes uhell. Lagmannsretten kan ikke være enig i dette, i det et slikt synspunkt vil gjøre rammene i en konsesjon for uklare for konsesjonæren. Det ideelle er at konsesjonæren klarer å unngå et hvert utslipp, men det vil åpne for betydelig usikkerhet om det ved ethvert utslipp - sjøl om det er innenfor totalbegrensningen - må foretas en vurdering av om dette skyldes et teknisk uhell eller ordinær drift, i det grensene mellom de ulike mulige årsakene synes høyst uklare.

Det kan i den forbindelse vises til Hias' rapporten «Vurdering av sikkerhetsnivå mot overløp i avløpsanlegg», august 2012, der det er gitt en historisk oversikt over alle overløp i årene 1993 til 2011. Det opplyses her at ca 36 prosent av overløpet i perioden - beregnet i volum - skyldes regn og snøsmelting, ca 22 prosent var planlagte overløp knyttet til reparasjoner og vedlikehold, ca 13 prosent skyldes feil på trykkrør (herunder ledningsbrudd) og ca 30 prosent var tilknyttet tekniske feil. Samlet utgjorde overløpene ca 0,2 prosent av totalt mottatt avløpsmengde. Lagmannsrettens konklusjon er derfor at det aktuelle utslippet ikke var i strid med konsesjonens krav om maksimalt 2 prosents utslipp.

For det andre kravet - om utbedring innen 24 timer - har lagmannsretten derimot kommet til at konsesjonen er overtrådt. Utgangspunktet må her tas i kravet i konsesjonen fra 1993, som satte som vilkår at «feil som medfører utslipp av råkloakk skal utbedres innen 24 timer etter at feilen oppstod». Konsesjonen oppga følgelig et starttidspunkt for 24-timersfristen. Denne bestemmelsen er videreført i gjeldende konsesjon, sjøl om et eksplisitt startpunkt for 24-timersfristen ikke er nevnt. Det heter kun at «feil og driftsstanser som medfører utslipp av råkloakk skal utbedres så raskt som mulig og senest innen 24 timer».

Det er ikke grunnlag for å tolke den nye konsesjonen slik at det med den ble foretatt en lettelse i konsesjonsvilkårene, slik at 24-timersfristen heretter først skulle løpe fra utslippet ble oppdaget.

At fristen må gjelde fra utslippet starter, har også de beste grunner for seg. Det er ikke en rimelig tolkning av konsesjonen at så lenge utslippet ikke var oppdaget, så var det også lovlig, i relasjon til 24-timerskravet. Det sentrale er at Hias må ha systemer som gjør at man raskt oppdager utslipp av råkloakk. Et krav som bare var knyttet til utbedringstid fra oppdagelse til reparasjon, ville ikke på samme måten bidra til etablering av systemer for raskt oppdagelse. At ikke alle typer feil kan repareres innen 24 timer etter at de oppsto - eller etter at de ble oppdaget - kan ikke bety noe her. At kravet er urealistisk i relasjon til visse typer uhell, kan ikke suspendere kravet i sin helhet. Det aktuelle utslippet var av en slik karakter at det kunne vært oppdaget

temmelig umiddelbart og blitt stanset meget raskt. Etter det opplyste gikk det ca 30 minutter fra man oppdaget overløpet mandag morgen til overløpet opphørte.

Konklusjonen blir etter dette at utslippet fra 15. februar til 19. februar 2012 ikke var tillatt etter vedtak i medhold av forurensingsloven § 11, eller hadde annet hjemmelsgrunnlag. Forurensingen var følgelig ulovlig etter § 7 første ledd og dermed objektivt sett straffbar etter forurensningsloven § 78 første ledd bokstav a.

Skyldkravet for straff etter forurensningsloven § 78 første ledd bokstav a er forsett eller uaktsomhet. Tiltalte i saken er et foretak, og det er nedlagt påstand om foretaksstraff etter straffeloven § 48 a. Det er derfor et spørsmål om noen som har handlet på vegne av Hias har handlet med den nødvendige skyld. Det er ikke et vilkår at det kan utpekes en konkret person som har handlet på vegne av bedriften. Også anonyme feil og kumulative feil kan føre til straffeansvar.

Gjeldende straffelov har ingen nærmere definisjon av hva som menes med strafferettslig uaktsomhet. En definisjon finnes derimot i straffeloven av 2005 § 23, som lyder

Den som handler i strid med kravet til forsvarlig opptreden på et område, og som ut fra sine personlige forutsetninger kan bebreides, er uaktsom.

Det følger av bestemmelsens forarbeider, jf. Ot.prp.nr.90 (2003-04) side 229-230, at bestemmelsen er ment å gi uttrykk for det som allerede er gjeldende rett. Det synes også lagt til grunn av Høyesterett i Rt-2013-312 avsnitt 14. Høyesterett sier videre i fortsettelsen:

(1 Særlig ved det strafferettslige uaktsomhetsansvar for skade på person eller ting kreves det en noe større 5) grad av uaktsomhet enn det som kreves for å utløse et sivilrettslig erstatningsansvar. Strafferettslig er det «de mere kvalificerede Tilfælde af Ligegyldighed, Letsindighed eller Tankeløshed» som rammes, jf. Straffelovkommisjonens utkast 1896 side 62 og Andenæs, Alminnelig strafferett, 5. utgave ved Matningsdal og Rieber-Mohn, side 245-246. I forarbeidene til straffeloven 2005 er det uttrykt slik i Ot.prp.nr.90 (2003-2004) side 427: «En noe klanderverdig opptreden som foranlediger bare liten bebreidelse for mangel på aktsomhet, er ikke straffbar.»

I vurderingen av om Hias har opptrådt i strid med de krav som stilles til forsvarlig opptreden, må retten ta stilling til hva som er normen for aktsom opptreden på det aktuelle livsområde. Ved fastsettelsen av normen må det legges vekt på om atferden på det aktuelle livsområdet er regulert gjennom lovgivning, forskrifter, sedvaner eller rettspraksis. Også alvoret i handlingen og hvilke interesser som har blitt truet, kan ha betydning for hvilke krav som må stilles til forsvarlig opptreden, jf. Ot.prp.nr.90 (2003-04) side 426-247.

Dersom det må legges til grunn at Hias har handlet i strid med kravene til forsvarlig opptreden på det aktuelle livsområdet, blir det avgjørende om Hias kan bebreides. Det er bebreidelsen som begrunner straffeansvar for uaktsomhet. Vurderingen av om handlingen fraviker normen for forsvarlig atferd, skal være objektiv og ta utgangspunkt i hva en alminnelig fornuftig og samvittighetsfull person ville ha gjort i en tilsvarende situasjon.

Lagmannsretten har for den videre drøftelsen av uaktsomhet delt seg i et flertall på fire og et mindretall på tre.

Flertallet, bestående av lagdommerne *Røhnebæk* og *Hansen* og meddommerne *Arnesen* og *Johnsen*, har kommet til Hias må bli å frifinne i det kravet til skyld ikke er oppfylt. Flertallet ser slik på saken:

Den direkte årsaken til ulykken var at trykkmåleren, montert på et siderør ved inntaket til renseanlegget, sluttet å virke. Dette var en komponent som Hias la til grunn at var vedlikeholdsfri, og at den ville virke etter sitt formål helt til den eventuelt helt sluttet å gi signaler. Påtalemyndigheten har for lagmannsretten forsøkt å bevise at det er uriktig at den er vedlikeholdsfri, men flertallet kan ikke legge til grunn at det er bevist. Salgsrepresentanten for firmaet som selger slike trykkmålere i Norge, Lasse Hallstensen, kunne ikke bekrefte at slike trykkmålere skulle være gjenstand for vedlikehold eller at de må skiftes ut etter en viss driftstid.

Hias har tilsvarende trykkmålere en rekke steder i sitt anlegg, og har ikke tidligere erfart at disse trykkmålerne utgjør et sårbart punkt. Erfaringen var at de enten virket eller ikke virket. Hadde denne trykkmåleren også sluknet helt, ville uhellet ikke inntruffet idet inntaksluka da hadde blitt helt stengt, og man ville raskt oppdaget at det ikke kom avløpsvann inn i renseanlegget.

I ettertid kan man konstatere at det mest betryggende likevel vil være om manglende signal fra trykkmåleren førte til at inntaksluka blir helt åpnet, i stedet for helt lukket, dvs. at «failsafe» burde vært full åpning, ikke full nedstengning. For den aktuelle hendingen ville en slik endring ikke medført noen forskjell, i det trykkmåleren her fortsatt ga signal, men da låst til et uriktig nivå. Lagmannsrettens flertall finner ikke at Hias eller noen som

opptrådte på vegne av Hias kan klandres for at man ikke i forkant hadde identifisert at trykkmåleren skulle kunne opptre slik den gjorde i dette tilfellet.

Nivåvippe i kum 5 var ikke årsak til overløpet, og vippe var heller ikke tiltenkt å skulle stanse overløpet, i betydningen at luker skulle stenges eller liknende. Vippe skulle imidlertid gi beskjed til kontrollrommet når et overløp fant sted, slik at man kunne begynne å lete etter en årsak til at alt avløpsvatnet ikke gikk inn i renseanlegget. Årsaken til overløpet i det enkelte tilfelle ville avgjøre hvor raskt overløpet kunne stanses. I den saken her ble overløpet stanset i løpet av en halv time. Det var fordi at feilen kunne løses ved å sveive opp inntaksluka til full åpning. Dersom overløpet f.eks. skyldes store nedbørmengder eller smeltevatn, og inntaket til renseanlegget allerede sto på maksimal åpning, er det trolig lite Hias kan gjøre for å hindre overløpet annet enn å vente på værømslag.

Den aktuelle nivåvippe - av typen Niveauvippe 7030 - besto av en flottør i enden av en stang/ledning. Ved normal drift henger flottøren i lufta over vannspeilet. Dersom nivået i kum 5 stiger, vil flottøren etter hvert komme i avløpsvatnet og bli liggende flytende på toppen av avløpsvatnet. Om nivået i kummen stiger så høyt at stanga flottøren er festet til, blir bøyd i litt mer enn 90 grader, vil det oppstå «arbeidskontakt», i betydningen av at en elektrisk krets vil bli sluttet. Da vil det gå en alarm om overløp til operatørene ved renseanlegget. Dette kan beskrives som en «flytende bryter». Denne vippe var imidlertid ute av funksjon på grunn av et elektrisk ledningsbrudd, som trolig hadde oppstått i en koblingsboks festet på utsida av kummen. Sjøl om flottøren her hevet seg, ble ingen elektrisk krets sluttet.

Det er ikke kjent når strømbruddet fant sted. Vippe ble sist kontrollert 29. april 2010, og etter vedlikeholdskortet skulle den vært kontrollert igjen i uke 17 i 2011. Den kontrollen ble ikke utført. Ledningsbruddet kan derfor ha skjedd både før og etter uke 17 i 2011. Dersom det skjedde etter uke 17, ville vippe vært ute av funksjon i mars 2012 også om vedlikeholdsprogrammet hadde vært fulgt.

Det er opplyst at det finnes to ulike typer nivåvipper på markedet. Et alternativ til en vippe som først slutter en elektrisk krets når flottøren flyter opp til et visst nivå, er nivåvipper som i normalposisjon slutter en elektrisk krets, og der alarmen går fordi strømkretsen blir brutt når flottøren heves («sløyfebrudd»). Hadde nivåvippe i kum 5 vært av denne typen, ville Hias allerede ved strømbruddet i koblingsboksen blitt varslet om at vippe var satt ut av funksjon.

Hias har tilsvarende nivåvipper alle steder med overløpsrør. De fleste var ved uhellstidspunktet i 2012 av samme type som i kum 5, mens det noen få steder var nivåvipper med sløyfebrudd. Det er åpenbart for lagmannsrettens flertall at nivåvipper med sløyfebrudd gir større sikkerhet, men det er etter sakens beviser ikke grunnlag for å fastslå at den typen som ble benyttet i kum 5 var ansett som teknologisk utdatert i et avløpssystem. På bakgrunn av forklaringen fra vitnet Ragnar Storhaug, senioringeniør i Aquateam COWI legger flertallet likevel til grunn at det ved andre typer anlegg, som behandler væske med klart større skadepotensial sjøl i mindre mengder, er påbudt med nivåvipper med sløyfebrudd.

Lagmannsrettens flertall finner ikke grunn til å kritisere Hias for at man benyttet en nivåvippe med den svakheten som man nå i ettertid kan konstatere. Det at det finnes sikrere teknologi på markedet, kan ikke innebære en plikt til umiddelbart å skifte ut utstyr som var standard ved montering. Fordi vippe kan ha vært ute av funksjon i lengre tid, kan det - i alle fall teoretisk - ikke utelukkes at det har vært også andre utslipp fra kum 5 via overløpet i den perioden vippe ikke har vært i orden. Heller ikke slike overløp ville man ha fått noe varsel om i den tida nivåvippe har vært uten tilkobling.

Det er videre beklagelig - med det resultat som nå er kjent - at vedlikeholdsprogrammet ikke ble fulgt. Dersom strømbruddet skjedde før uke 17 i 2011 - og ikke etterpå - ville vippe har vært i orden i mars 2012, og feilen ved trykkmåleren ville ikke ført til utslipp av nesten 31.000 kubikkmeter råkloakk. Det er ikke identifisert når og hvem som direkte besluttet at vedlikeholdsprogrammet ikke skulle følges våren 2011. Fra Hias er det opplyst at programmet ble utsatt fordi en langvarig flom i 2011 førte til at ressursene måtte settes inn på å forebygge utslipp fra flere sårbare pumpestasjoner. Det oppsto en «beredskapssituasjon» i organisasjonen. Etter flertallets syn kan det ikke anses som uaktsomt av Hias - i relasjon til spørsmålet om brudd på forurensingsloven § 7 - å utsette vedlikeholdet. Ved denne aktsomhetsvurderingen må de krav som kan settes til ressursbruk i organisasjonen sees i forhold til den risiko man i forkant kunne identifisere som en følge av eventuelle feil ved nivåvippe. Hias hadde ikke grunn til å ta høyde for at det kunne oppstå overløp i kum 5 som følge av at trykkmåleren ved inntaksluka sviktet. Det er dessuten, som nevnt, ukjent om det er noen årsakssammenheng mellom den manglende kontrollen og uhellet, i det strømbruddet med like stor sannsynlighet kan ha skjedd etter det fastsatte kontrolltidspunktet.

Det er etter ulykken foretatt ombygging av kum 5 - noe som var planlagt før ulykken - og systemet for varsling av overløp er endret, bl.a. ved at det er installert to nivåvipper med sløyfebrudd. At dette er forbedringer i sikkerheten som ikke kan ha vært særlige kostbare, kan likevel ikke benyttes under aktsomhetsvurderingen. At man i ettertid kan konstatere at ting kunne ha vært gjort på en annen måte, er ikke det samme som at man kan klandre Hias for ikke å ha vurdert risikoen riktig før ulykken inntraff.

Fra påtalemyndighetens side er det videre vist til systemet med såkalte «trendbilder» kunne avdekket overløpet langt tidligere om de som hadde ansvaret for avlesing av disse hadde vært mer oppmerksomme. Systemet med trendbilder er ikke det samme i dag som på tidspunktet for utslippet. Den gangen fikk man opp på en dataskjerm kurver som viste vannmengder gjennom anlegget per døgn, men ikke slik at vannmengder i ulike deler av anlegget direkte kunne sammenliknes. Trendbildene vil normalt vise variasjoner over døgnet, fordi det går mer avløpsvatn inn i anlegget på dag enn på natt, og fordi det er større variasjoner i løpet av døgnet på ukedager enn på helgedager.

I Hias' egen rapport om overløpet til Fylkesmannen 14. april 2012 sies det følgende om dette:

Overløpet burde blitt oppdaget ved gjennomgang av trendbilder, som ble pekt på som grunnlag for ekstra oppfølging av mengder etter utslippet ved Tjuvholmen i 2009. Vurderingene av trendbildene ble i denne situasjonen vanskeliggjort ved at driftsovervåkningsanlegget var planmessig satt ut av funksjon for oppgradering deler av torsdag 15.03. Da dette ble slått på igjen startet ikke datainnsamlingen automatisk, slik at denne delen av systemet måtte restarteres fredag morgen. Dermed forelå ikke data som grunnlag for vurdering av trend på dette tidspunktet.

Flertallet oppfatter ikke dette som en erkjennelse fra Hias' side om at overløpet faktisk burde vært oppdaget i løpet av de fem dagene det pågikk, men som en opplysning om at det ville vært en mulighet til å oppdage overløpet om det ikke hadde vært for det faktum at driftsovervåkningsanlegget, på grunn av oppgradering, hadde vært avstengt fra kl 12.30 torsdag til kl 07.25 fredag morgen.

På bakgrunn av forklaringen fra flere ansatte i Hias, legger lagmannsrettens flertall til grunn at instruksjonen om å se på dataskjermen som viste trendene, ble fulgt alle aktuelle dager, og uten at de operatørene som utførte dette, oppdaget at noe var galt. Det var erfarne folk som så på trendbildene, og lagmannsretten kan ikke legge til grunn at sjølve avlesningen av trendbildene ble foretatt uaktsomt. Når det opplyses at ansatte med lang erfaring ikke kunne se at noe var galt, fordi trendkurvene som ble vist ble oppfattet som å være innenfor normale avvik, har ikke flertallet grunnlag for å bestride dette. Det trendbildet som er lagt fram i faktisk utdrag for lagmannsretten side 580 var ikke det bildet operatørene så.

Det var ikke en feil at operasjonssystemet ble stengt torsdag formiddag i forbindelse med oppgradering. Det var imidlertid en feil at det samme dag - ved oppstart - ikke ble sjekket at de riktige signalene kom tilbake i systemet. Denne feilen ble imidlertid oppdaget, og korrigeret, fredag morgen, uten at overløpet av den grunn kunne oppdages ut fra trendkurvene. Det kan videre beklages - sett i ettertid - at trendkurvene ikke ble presentert på en slik måte at det var visuelt mulig å se at trendkurvene ikke ga et normalt bilde. Det er imidlertid ikke anført fra påtalemyndigheten at det driftsovervåkingssystemet Hias hadde på denne tida var så uegnet at det i seg sjøl var klanderverdig.

Som et fjerde punkt er det fra påtalemyndigheten anført at renseanleggets ansatte ved visuelt tilsyn av inntaksluka, inne i anlegget, kunne sett at noe var galt. Luka er ikke helt tett, slik at det ved stort trykk mot luka vil sprute mer langs kantene enn vanlig. En slik sjekk - som ikke inngår i noen instruks - ble ikke foretatt.

Det er fra aktors side framholdt at en virksomhet som Hias ikke kan være «hendelsesstyrt». Lagmannsrettens flertall forstår det slik at påtalemyndigheten med dette mener at Hias - som andre virksomheter underlagt et HMS-regelverk - må være i forkant av det som kan skje. Virksomheten må være i stand til å identifisere hva som kan gå galt før det faktisk går galt, og ikke bare løpe etter og foreta forbedringer der hvor svikt faktisk har vist seg. Flertallet er helt enig i dette. Kravet til kreativitet med hensyn til å forutse at noe kan gå galt må imidlertid være innenfor realistiske rammer, og der det også tas hensyn til faregraden i virksomheten. Man kan i saken ikke se bort fra at uhellet ikke medførte at konsesjonens grense på 2 prosent tap i transportsystemet ikke ble overskredet.

Det er ved flertallets aktsomhetsvurdering også lagt vekt på de ubestridte opplysningene om at Hias innenfor avløpsbransjen anses som et ledende selskap. Dette kommer bl.a. til uttrykk ved at Hias, som et av få avfallsselskap er ISO-klassifisert. Konsesjonskravene til Hias er strengere enn for de fleste andre, nettopp fordi Hias har hatt høye ambisjoner slik at kravene kan settes strengt. Organisasjonen Norsk Vann, som er en paraplyorganisasjon for landets kommunale vann- og avløpsanlegg, legger sine opplæringskurs til Hias' renseanlegg på Nordsveodden. Det må derfor kunne legges til grunn at Hias i sin alminnelighet har meget god

kunnskap om hvordan man skal drive et anlegg av denne typen - herunder treffe de beslutninger som trenges for sikker drift. Dersom det kan sies å foreligge en bransjenorm for avløpselskap, så vil Hias i alle fall oppfylle denne. Det kan ikke være tvilsomt at Hias har ønsket å ha en risiko- og sårbarhetsanalyse som omfatter alt som kan gå galt. Uhellet viser at Hias' risikoanalyse ikke var god nok, men det er ikke i seg sjøl noe bevis for at risikoanalysen var klanderverdig dårlig.

I det foreliggende tilfellet inntraff en rekke tekniske feil samtidig, og etter flertallets oppfatning kan ikke Hias klandres for at selskapet ikke var tatt høyde for den mulighet at så mange feil kunne oppstå samtidig. At Hias ikke hadde forutsett denne muligheten kan ikke omtales som «Ligegyldighet, Letsindighed eller Tankeløshed». Det er tale om et hendelig uhell, og ikke klanderverdig adferd.

Mindretallet, bestående av lagdommer *Høy* og meddommerne *Olsen* og *Rundfloen*, har kommet til at Hias har opptrådt uaktsomt, og kan for uaktsomhetsvurderingen i stor grad slutte seg til tingrettens vurdering, slik den framkommer over to avsnitt i dommen side 8:

Det forhold at omtalte trykkmåler sviktet, og i den forbindelse oppførte seg på en måte som verken Hias eller produsenten av trykkmåleren har erfart tidligere, er noe som Hias ikke kan klandres for. Det er imidlertid rettens vurdering at Hias er å klandre for at utslippet ikke ble oppdaget på et langt tidligere tidspunkt enn det ble. At så ikke skjedde mener retten har sammenheng med flere forhold. Alarmsystemene i kum 5 fungerte ikke som de skulle, man klarte ikke å fange opp gjennom gransking av trendbildene at kurven på disse bildene viste en klart unormal variasjon, d.v.s. unormal mangel på variasjon. Man klarte heller ikke ved oppstart av driftsovervåkningsanlegget etter planmessig oppgradering å se at datainnsamlingen ikke startet slik den skulle. Videre var det fra tiden fra utslippet startet og til det ble avdekket ved det som må karakteriseres som en litt tilfeldig kontroll av kum 5, ingen visuell kontroll av innløpsluken, en kontroll som etter det som er forklart kunne ha avdekket at noe var galt.

Retten mener at de forhold som er omtalt i avsnittet ovenfor ikke kan karakteriseres som et hendelig uhell. Retten mener at summen av de omtalte forhold viser at det har vært mangler ved bedriftens sikkerhetsrutiner. Det kan på den ene side sies at det forhold at det svikter samtidig på flere områder / punkter er et upåregnelig sammentreff av uheldige omstendigheter, men på den annen side kan en slik samtidig svikt på flere områder / punkter også sies å underbygge at det er svikt i, eller mangler ved, bedriftens sikkerhetsrutiner og / eller kontrollsystemer. Slik retten ser det tilsier en samlet vurdering at det her ikke er snakk om en serie av hendelige uhell som gjør at forholdet kan anses som straffritt.

Mindretallet vil tillegge at kum 5 - som mottar alt avløpsvatn på veg til renseanlegget - klarere burde vært forhåndsdefinert som et kritisk punkt i transportsystemet. Det vises til at overløpsledningen fra kum 5 munner ut i drikkevannskilde for ca. 80.000 personer. Det burde derfor vært etablert en form for backup-system - for eksempel slik sløyfebruddløsning som nevnt av flertallet - som ville varslet om den omhandlede svikt i kum 5. Mindretallet viser til det forurensningsrettslige prinsipp om best anvendbar teknologi, jf. blant annet forurensningsloven § 2 nr. 3 og forurensningsforskriften § 14-5, og bemerker at utgiftene til en slik oppgradering er meget beskjeden. Det vises videre til Rt-1988-1356, som riktig nok gjaldt en industribedrift, hvor Høyesterett uttaler følgende om aktsomhetsnormen på forurensningsområdet:

Spørsmålet blir således hvilke krav som kan stilles til den ansvarlige for sikkerhetsspørsmål i en virksomhet som den foreliggende. Både virksomhetens art og omfang tilsier at det må stilles strenge krav til aktsomheten. Det må således kreves av den ansvarlige at han på eget initiativ skaffer seg kunnskap om risikofaktorer som foreligger med henblikk på forurensningsfare og overveier hvordan risikoen kan fjernes eller reduseres.

I vårt tilfelle foreligger det, etter mindretallets oppfatning, et nokså klart avvik fra forsvarlig utøvelse av avløpsvirksomhet og de subjektive vilkår for straff er dermed oppfylt.

I tråd med flertallets syn blir Hias å frifinne for tiltalens post I

Tiltalens post II

Hias er underlagt forskrift 6. desember 1996 nr. 1127 om systematisk helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid i virksomhet (Interkontrollforskriften). Det følger både av forskriften § 2 og av forurensningskonsesjonen fra 2007.

Det følger av forskriften § 10 at «bestemmelsene om straff og andre reaksjonsmidler som fremgår av helse-, miljø- og sikkerhetslovgivningen kommer til anvendelse ved overtredelse av forskriftens bestemmelser». Det burde derfor i tiltalen vært vist til forskriften § 10, i tillegg til forurensningsloven § 78 første ledd bokstav b.

Tiltalens henvisning til forurensningsloven § 52 b synes derimot ikke å være nødvendig, i det denne paragrafen kun gir forurensningsmyndighetene hjemmel til å gi forskrift om internkontroll, mens paragrafen ikke direkte pålegger konsesjonæren plikter. Lagmannsretten har formulert domsslutningen i samsvar med sitt syn på dette.

Det materielle kravet etter interkontrollforskriften kan synes upresist. Etter § 4 skal den som er ansvarlig for virksomheten «sørge for at det innføres og utøves internkontroll i virksomheten». Internkontroll er nærmere definert i § 3:

Internkontroll: Systematiske tiltak som skal sikre at virksomhetens aktiviteter planlegges, organiseres, utføres og vedlikeholdes i samsvar med krav fastsatt i eller i medhold av helse-, miljø- og sikkerhetslovgivningen.

Av innledningen i § 5 følger at internkontrollen skal tilpasses virksomhetens art, aktiviteter, risikoforhold og størrelse «i det omfang som er nødvendig for å etterleve krav i eller i medhold av helse-, miljø- og sikkerhetslovgivningen». Dette nødvendighetskriteriet gjør at bestemmelsen - når den skal anvendes i en straffesak - etter forholdene synes å kunne komme i konflikt med lovkravet, jf. bl.a. Grunnloven § 96 første ledd og Den europeiske menneskerettskonvensjon artikkel 7. Det er ikke et problem i den foreliggende sak.

En enstemmig lagmannsrett legger til grunn at det vedlikeholdsprogram som Hias hadde utarbeidet, som bl.a. omfattet at nivåvippe i kum 5 skulle kontrolleres årlig, var et program som var nødvendig for å oppfylle kravene i forskriften § 5, jf. § 5 nr. 6 og 7. Etter nr. 6 skal virksomheten

kartlegge farer og problemer og på denne bakgrunn vurdere risiko, samt utarbeide tilhørende planer og tiltak for å redusere risikoforholdene.

Og etter nr. 7 skal virksomheten

iverksette rutiner for å avdekke, rette opp og forebygge overtredelser av krav fastsatt i eller i medhold av helse-, miljø- og sikkerhetslovgivningen.

Den manglende årlige kontrollen av nivåvippe - som kunne avverget uhellet om strømbruddet fant sted før uke 17 i 2011 - er følgelig et brudd på et tiltak som var bestemt for å redusere risikoforholdene, samt et brudd på en rutine som var iverksatt for å forebygge overtredelser av miljølovgivningen. Det er ikke avklart på hvilken måte det ble besluttet i Hias at vedlikeholdsprogrammet skulle suspenderes på grunn av flomsituasjonen, men det er heller ikke avgjørende. Lagmannsretten må se det slik at det - i bedriften - ble foretatt et forsettlig brudd på et tiltak som var nedfelt for å etterleve interkontrollforskriften. At dette vedlikeholdspunktet ble utsatt fordi mannskapsressursene måtte benyttet til annet arbeid, kan etter rettens oppfatning ikke lede til frifinnelse. Når først et sikkerhetstiltak er identifisert som nødvendig etter interkontrollforskriften, kan ikke ressursmangel oppheve plikten til å gjennomføre tiltaket, og i alle fall ikke i så lang tid som det er tale om her. Kontrollen skulle vært utført i siste uka av april 2011, og var fortsatt ikke utført nesten 11 måneder seinere, da overløpet fant sted.

Både de objektive og subjektive vilkår for straff etter tiltalens post II er derfor til stede. Lagmannsretten vil presisere at det kun er bruddet på vedlikeholdsprogrammet som anses som en objektiv overtredelse av interkontrollforskriften - ikke de øvrige forhold som er omtalt i det faktiske grunnlaget i tiltalens post II.

Foretaksstraff

Det følger av straffeloven § 48 a at et foretak kan straffes «når et straffebed er overtrådt av noen som har handlet på vegne av et foretak». Det er ikke tvilsomt at den eller de i foretaket som aktivt eller passivt besluttet at vedlikeholdsprogrammet skulle suspenderes, opptrådte på vegne av Hias. Vilkårene for foretaksstraff er følgelig oppfylt i denne saken.

Etter straffeloven § 48 b følger imidlertid at foretaksstraffen er fakultativ, i den betydning at det er overlatt til rettens skjønn om foretaket skal straffes. Det følger av § 48 b at følgende hensyn særlig skal vektlegges ved avgjørelsen av om foretaksstraff skal benyttes, og ved utmålingen av straffen:

- a) straffens preventive virkning,
- b) overtredelsens grovhet,
- c) om foretaket ved retningslinjer, instruksjon, opplæring, kontroll eller andre tiltak kunne ha forebygget overtredelsen,
- d) om overtredelsen er begått for å fremme foretakets interesser,
- e) om foretaket har hatt eller kunne ha oppnådd noen fordel ved overtredelsen,

- f) foretakets økonomiske evne,
- g) om andre reaksjoner som følge av overtredelsen blir ilagt foretaket eller noen som har handlet på vegne av det, blant annet om noen enkeltperson blir ilagt straff.

Det er presumsjon for at foretaksstraff skal benyttes ved brudd på forurensningslovgivningen, jf. Rt-2013-684 avsnitt 43 med videre henvisning. Det er videre sikker rett at både kommuner og selskaper som er heleide av kommuner for å ivareta offentlige oppgaver, kan ilegges foretaksstraff. Full likestilling kan det etter lagmannsrettens syn likevel ikke være tale om. Det vises da for det første til Miljøverndepartementets «Utkast til lov om vern mot forurensning og forsøpling med motiver» fra mai 1977, side 100, der det uttales, med henvisning til St.meld.nr.44 (1975-1976):

Det ble imidlertid også understreket at det overfor kommuner først og fremst vil bli nyttet økonomiske og administrative virkemidler for å sikre at gitte tillatelser blir fulgt.

For det annet kan det vises til at mens drivkraften bak privat virksomhet som regel vil være av økonomisk art, vil utgangspunktet som regel var det motsatte for kommunal virksomhet. Straff som styringsmiddel vil derfor kunne slå noe ulikt ut.

Lagmannsretten har til tross for denne forskjellen mellom privat og offentlig virksomhet, og det faktum at Hias ikke har forurensning som et biprodukt fra kommersiell virksomhet, men er en offentlig enhet etablert for å bekjempe forurensning, kommet til at foretaksstraff bør benyttes i dette tilfellet.

Det vises for det første til at den allmennpreventive effekten av straff må antas å være meget god. Det budskap som sendes til avløpsbransjen ellers, og andre virksomheter underlagt HMS-regelverk, vil være at vedlikeholdsplaner som springer ut av plikter etter interkontrollforskriften, skal følges. Ressursknapphet kan i den forbindelse ikke begrunne utsettelse i månedsvis.

For det andre er det tale om et forsettlig brudd, ikke bare et uaktsomt, på en plikt etter interkontrollforskriften.

For den konkrete straffutmåling har retten vært mer i tvil, i det retten ikke har funnet veiledende rettspraksis. Retten har ikke oversikt over påtalemyndighetens praksis ved utstedelse av forelegg for tilsvarende brudd på interkontrollforskriften. Muligheten for domfellelse bare etter tiltalens post II, og hva som da kunne være aktuell straff, ble ikke drøftet under ankeforhandlingen.

Lagmannsretten har etter en skjønnsmessig vurdering kommet til at straffen passende kan settes til en bot på 50.000 kroner.

Sakskostnader

Hias har hatt offentlig oppnevnt forsvarer for lagmannsretten, og har følgelig ikke hatt utgifter for lagmannsretten. For tingretten ble det ikke oppnevnt forsvarer. Advokat Johnsrud har på vegne av selskapet lagt fram et omkostningskrav på 106.391 kroner knyttet til advokatbistand for tingretten. Timeprisen er redusert slik at kravet nå er i samsvar med den offentlige satsen, jf. straffeprosessloven § 438 første ledd annet punktum.

Det er krevd dekning for i alt 110,25 timers arbeid, noe som innebærer at det kreves dekning ut over de ordinære satsene for stykkpris i straffesaker. Etter stykkprisforskriften § 11 første ledd kan faktisk medgått tid likevel honoreres dersom det godtgjøres at det foreligger særlige omstendigheter ved oppdraget som begrunner en slik timebruk, og dette overskrider 50 prosent av den ordinære stykkprissatsen. Lagmannsretten finner at det utvilsomt er tilfellet i denne saken.

Det følger av straffeprosessloven § 438 at tiltalte ved frifinnelse har krav på erstatning fra staten for nødvendige utgifter til forsvar. I denne saken er Hias frifunnet for tiltalens post I mens selskapet dømmes for overtredelse av post II. Selskapet har derfor bare krav på delvis dekning av kostnadene. Lagmannsretten anser post I som en klar hovedpost i tiltalen, og finner - på skjønnsmessig grunnlag - at selskapet derfor skal ha dekket sine forsvarerutgifter for tingretten med 80.000 kroner.

Dommen er avsagt med slik dissens som følger foran vedrørende tiltalens post I.

Domsslutning

1. Hias IKS frifinnes for overtredelse av forurensningsloven § 78 første ledd bokstav a jf. § 7 første ledd, jf. straffeloven § 48 a.
2. Hias IKS dømmes for overtredelse av forurensningsloven § 78 første ledd bokstav b jf.

internkontrollforskriften § 10, jf. § 4 første ledd, jf. § 5 nr. 6 og 7, jf. straffeloven § 48 a til å betale en bot på 50.000 - femtitusen - kroner.

3. *Staten v/Justis- og beredskapsdepartementet dømmes til innen 2 - to - uker fra dommens forkynnelse å erstatte Hias IKS' nødvendige sakskostnader for tingretten med 80.000 - åttitusen - kroner.*